СТАНОВИЩЕ

от член на научно жури проф. д.н. Юли Тодорчов Радев,
МГУ „Св. Ив. Рилски“

Относно: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в научна област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, Докторска програма „Икономика и икономическа политика“ на Стопанския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Автор на дисертационния труд: Магистър по икономика Недко Колев Косев

Тема на дисертационния труд: Външна търговия с електрическа енергия в Югоизточна Европа – състояние и перспективи за развитие

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор“ съгласно Заповед № РД-38-188 от 07.04.2025 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ и разпоредбата на чл. 4(5), (6), (7) от ЗРАСРБ.

1. Информация за докторанта

Недко Колев Косев е задочен докторант в докторска програма „Икономика и икономическа политика“ в Стопанския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Получава образователна степен магистър по икономика, специалност „Икономика и финанси“ в Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, както и образователна степен магистър по Връзки с обществеността, специалност „ПР на публичната администрация“ в ШУ „Еп. Константин Преславски“, гр. Шумен.

От 2014 г. до 2022 г. работи като експерт в дирекции „Регулаторна политика и международна дейност“ и „Обща администрация“ на Комисията за енергийно и водно регулиране (КЕВР).

След 2022 г. е хоноруван преподавател в Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ по „Международна икономика“ и „Практикум по икономика и финанси“. Провежда упражнения по дисциплината „Международна икономика“ и ръководи и рецензира курсови проекти - курс „Практикум по икономика и финанси“, които са част от магистърската програма „Икономика и финанси“.

Научните му интереси са в областите на икономиката и финансите, статистиката и иконометриката, ценообразуването на енергийните пазари и регулацията на енергийните дружества.

Има 6 научни публикации, свързани с дисертационния труд, в това число участие в колективна монография „Предизвикателства пред българската икономика по пътя към членство в еврозоната“ на Университеско издателство „Св. Климент Охридски“. Участва с доклади в Национална студентска и докторантска конференция „Икономически предизвикателства пред България (2021-2023 г.) – устойчивост и рискове, както и в сборника „Енергийна и климатична дипломация“ на Дипломатическият институт към МВнР.

2. Описание на представените материали и съответствие с националните изисквания

За участие в процедурата докторантът Недко Косев е депозирал набор от документи, който включва дисертация, автореферат, автобиография, декларация за авторство, диплома за висше образование и приложения към нея, научни трудове, свързани с дисертационния труд, и справка за съответствие с минималните национални изисквания за заемане на образователната и научна степен „Доктор“. От справката е видно, че той надхвърля задължителния минимум от 135 точки за докторанти в задочна форма на обучение на Стопанския факултут на СУ „Св. Климент Охридски“.

3. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Съдържанието на дисертационния труд е структурирано в увод, три глави, заключение, използвана литература и едно приложение.

В първа глава са представени основните процеси, водещи до разглеждането на електрическата енергия като стока за търговски обмен. Изведени са принципите на функциониране на пазарния механизъм (търсенето, предлагането, цените и конкуренцията), влияещи върху потреблението на микроикономическо ниво, както и причините монополът и олигополът да са все още доминиращи пазарни структури в електроенергийния сектор. Дискутирани са някои ефекти от развитието на енергийния сектор, оказващи влияние в макроикономически план и показващи обвързаността между потреблението на електрическа енергия и икономическия растеж. Освен това са разграничени етапите на развитие на гравитационния модел в икономиката и възможностите за неговото адаптиране към износа на електрическа енергия, като са посочени някои основни ограничения при стандартното му прилагане в сферата на електроенергетиката, дължащи се на необходимостта от междусистемна свързаност между търговските участници и наличието на регулации във външната търговия.

Втората глава е посветена на либерализацията на електроенергийния пазар, както в по-общ контекст, чрез исторически преглед, показващ опита на някои страни извън Европа, заимстван по-късно от ЕС, така и чрез конкретния европейски подход, изразяващ се в приемането на редица „енергийни пакети“, задаващи рамката за развитие на електроенергийния сектор и пазар. Акцентът е поставен върху актуалните пазарни обединения в електроенергийния сектор в ЕС и в частност в региона на Югоизточна Европа (ЮИЕ). След анализ на пазара в региона са избрани променливите в гравитационния модел, който е модифициран съобразно целите на обекта и предмета на изследване в дисертационния труд.

В трета глава се оценени възможностите на гравитационния модел за изследване на външната търговия с електрическа енергия в ЮИЕ и са откроени основни зависимости между производството, потреблението, регулациите и нетния износ на електроенергия. Направените изводи са пряко следствие от разработения иконометричен модел и откроените специфики на електроенергийния пазар във втора глава от дисертацията. В синтезиран вид са представени основните икономически и политически инициативи на страните от ЮИЕ, свързани с инфраструктурата и пазара на електрическа енергия. В тази глава акцентът е поставен върху многовекторното геополитическо значение на електроенергийния сектор и неговата съществена роля при проектирането на наднационални макрорегиони, което в дисертационния труд се съчетава и с извършения иконометричен анализ.

Основният извод от научното изследване е, че историческата роля на нетен износител на електрическа енергия в региона не може да бъде повод за пренебрегване на редица негативни характеристики на българския износ. В по-голямата си част реализираните количества електроенергия на регионалния пазар се дължат не на секторното развитие, а на по-ниската икономическа активност в страната. Липсата на нови балансиращи мощности, които да заместят вече неотговарящите на екологичните норми на ЕС, както и бързото навлизане на ВЕИ, предизвикат чести периоди на недостиг на електрическа енергия, особено в пикови моменти на потребление, каквито наблюдаваме и в края на 2024 г. Това позволява страни, които до съвсем скоро са се позиционирали като нетни вносители на електрическа енергия от България, към настоящия момент да осъществяват износ. Въпреки това, при траен недостиг на електрическа енергия в ЮИЕ, поради натрупване на критични обстоятелства, каквито са влошената метеорологична обстановка и/или енергиен дефицит в Украйна и Молдова, не може да се разчита, че вносът на балансираща енергия от съседните на България страни е гарантиран.

Като цяло тезата на докторанта е представена последователно, по достатъчно ясен и логичен начин. Изводите за електроенергийния пазар в ЮИЕ са аргументирани както с констатациите и прогнозите от теоретичните анализи, така и с резултатите от емпиричното изследване.

4. Основни научни и научно-приложни приноси и резултати

Най-важните научни и научно-приложни приноси и резултати на дисертационния труд може да се обобщят по следния начин:

Първо: Откроряване на спецификите на електроенергията, дължащи се на взаимната обвързаност между техническите характеристики и икономическите принципи, както и разкриването на нейните особености като стока за международен търговски обмен, в това число в контекста на връзката ѝ с икономическия растеж.

Второ: Представяне на либерализацията на електроенергийния пазар в по-широк съдържателен и географски план, включващ както развитието на процесите в ЕС, така и отчитането на историческия опит на страни извън Европа.

Трето: Извеждане на най-важните характеристики на електроенергийния пазар в Югоизточна Европа и на спецификите на отделните страни, свързани с тяхната производствена база, секторна структура на вътрешното потребление, регулаторни изисквания и междусистемна свързаност при наличие на географски граници, които се проектират и върху търговските потоци.

Четвърто: Адаптиране на гравитационния модел към търговията с електрическа енергия в Югоизточна Европа чрез проследяване на основните ограничения при стандартното му прилагане и обосноваване на неговите променливи съобразно анализираните специфики на района.

Пето: Съставяне и емпирично оценяване на структурен гравитационен модел на нетния износ на електрическа енергия на България и съседните ѝ страни и направените заключения.

Шесто: Разглеждане на геостратегическите проекции на пазара на електрическа енергия в района и на основните предизвикателства пред неговото развитие.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

От представените от докторанта 6 публикации по дисертационния труд - 2 статии са в списание Икономически изследвания на ИИИ на БАН, което е индексирано в световната

база данни с научна информация SCOPUS, 2 статии в сборника „Енергийна и климатична дипломация“ на Дипломатическият институт към МВнР, една глава в колективна монография и един доклад на научна конференция. Четири от публикациите са на английски и две на български език. Както става ясно и от заглавията им, публикациите представят части от извършените изследвания по дисертационния труд, което показва, че крайните резултати се приемат и оценяват положително.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е в обем от 40 страници. Направена е обща характеристика на извършеното изследване, след което са описани структурата и съдържанието дисертационния труд. В синтезиран вид е изложено съдържанието на отделните глави, като фокусът на вниманието е поставен върху най-важните теоретични и емпирични резултати от изследването. Представена е справка на основните научни и научно приложни приноси. Приложен е списък с избрани публикации на автора по темата на изследването, както и кратко резюме на дисертацията на български и английски език. Общата ми оценка за автореферата е, че той представя коректно, прецизно и в необходимата пълнота основните изводи от дисертационния труд.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Въздържам се от критични коментари на публични защити, но бих задал два уточняващи въпроса относно избора на двете основни независими променливи – производството на електроенергия и вътрешното потребление на електроенергия, на които докторантът, ако реши, може да отговори по време на защитата. Първият въпрос е за самото гравитационно уравнение: Дали е експериментирал с други независими променливи, например БВП, цената на електроенергията, инвестициите в енергийния сектор, а също така културните, социалните и икономическите връзки между отделните страни? Допускайки, че е направен един по-задълбочен анализ на електропроизводствените възможности и собствените енергийни ресурси на страните от региона, и то не само в контекста на енергийните и климатични политики на Европейския съюз, вторият въпрос е: Какви са прогнозите и очаквания за производството на електроенергия в България от гледна точка на потенциала на страната в изкопаеми горива и ВЕИ? И по-конкретно, какви са перспективите за добив на природен газ и уранова руда, както и за производството на електричество и водород с геотермална енергия?

8. Заключение

Въз основа на демонстрираните от докторанта значителни теоретични познания и постигнатите сериозни емпирични резултати, както и предвид доказаните научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд и неговото съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за приложение в СУ „Св. Климент Охридски“, давам положителна оценка на извършената работа и предлагам на членовете на уважаемото научно жури да гласуват за присъждането на Недко Колев Косев на образователната и научната степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика.

20.05.2025 г.
София

Изготвил становището:
/ проф. д.н. Юли Радев/